

Luka Zevnik

Gregor Tomc: Mentalna mašina – Možgani kot organski motor na duševni pogon. Ljubljana: Sophia, zbirka Sodobna družba, 2005. 343 strani (ISBN 961-62-94-70-9), 16,69 evrov

Knjiga *Mentalna mašina* je nadaljevanje in nadgradnja avtorjevega pionirskega dela na področju kognitivnega družboslovja pri nas z naslovom *Šesti čut*. Tokrat Tomc poleg aplikacije kognitivne znanosti v družboslovju v širši perspektivi t. i. kognitivne antropologije predstavi še splošno ozadje družbenih pojavov. Zbral in povzel je zavidljivo število teorij, s katerimi bralca sistematično vodi od splošnega razumevanja sveta kot celote energijsko materialnih procesov prek raziskovanja teh procesov na ravni posameznika do njihove najkompleksnejše emergentne ravni družbe. V svojih izvajanjih se precej kritično opredeljuje do posameznih teorij in bralcu ponudi lastne prodorne sinteze. Poleg tega se distancira od omejenosti tradicionalnega družboslovja in skuša presegati tudi determinizem naravoslovne znanosti. V kognitivni znanosti vidi tisto paradigmo, ki lahko interdisciplinarno ponudi holistično sliko človeka in njegovega odnosa do sveta in kulturno-družbenih struktur.

Tomc najprej predstavi naravo sveta v najširšem smislu kot celoto energijsko materialnih procesov in opredeli njegove temeljne lastnosti. Prepričan je, da je vse na svetu na enak način in da se svet vzpostavlja šele v interakciji energijskih in materialnih ravni sveta. Naslednja pomembna lastnost sveta je nestabilnost oziroma njegovo stalno spreminjanje. Lastnost emergentnosti sveta pa nam pomaga pojasniti kompleksnejše pojavnne oblike, kot sta posameznik in družba. Emergentnost namreč pomeni, da se na ravni energijske materialnosti populacije lahko oblikuje nova kvaliteta. Energijsko materialni svet tako sestavljajo ena in ista dogajanja (anorganski, organski in socialni svet ter fizikalne, biološke in kognitivne energije), ki se neprestano spreminjajo in v interakciji občasno vzpostavljajo nove emergentne ravni.

Iz drugega poglavja z naslovom *Kognitivna energija* lahko sklepamo, da so kognitivni procesi izredno pomembni za razumevanje človeka, hkrati pa tudi eden najkompleksnejših energijsko materialnih procesov v vesolju. Tomc je prepričan, da ga bo mogoče razumeti šele, ko bo kognitivna znanost uspela pojasniti vse njegove emergentne ravni (od nevronov in nevronskih mrež do posameznikov in skupnosti) ter njihovo vzajemno učinkovanje tako na teoretski kot empirični ravni. Tomc kot najosnovnejšo obliko kognitivnega doživljanja obravnava občutenje, kot kompleksnejši pa čustvovanje in mišljenje.

Po avtorjevem mnenju lahko energijsko materialni svet bitij v najširšem smislu zadovoljivo pojasni samo upoštevanje vseh njegovih ravni, od kemijske, biološke do nazavedne in zavedne kulturne ravni. V takšni optiki Tomc potem ponudi razlage pomembnih človekovih dejavnosti: spolnosti, spanja, sanj, umetniškega ustvarjanja ter moralnega in znanstvenega doživljanja. V nadaljevanju enako držno, kot predstavi celostno razumevanje človeka z vidika kognitivne znanosti, poda še zanimiv pogled na slovensko novejšo zgodovino in reflektira tudi nekatere aktualne družbene dileme slovenskega prostora.

Zadnji del knjige je namenjen razlagi, kako na substratu energijsko materialnih procesov nastajajo družbeni pojavi in socialna omrežja, in je pomemben prispevek k aplikaciji kognitivne znanosti v sociologijo. Tomc knjigo zaključuje z razpravo o prihodnosti (kognitivne) znanosti in (kognitivnega) družboslovja, saj je prepričan, da se je kognitivna znanost danes znašla v podobni situaciji, kot je bila biologija pred Darwinom. Če naj bi kognitivna znanost postala nova holistična znanost o človeku, je potrebna povsem nova interdisciplinarna paradigma, ki bi na eni strani opustila naravoslovni determinizem in na drugi – z vidika proučevanja družbenih fenomenov – vzpostavila bolj preverljiva razmerja med posameznikom, kognicijo, kulturnim ozadjem in socialnimi omrežji.

Čeprav je Tomc s svojim iskanjem nove znanosti o človeku izredno prepričljiv, pa takšen projekt zaradi specifičnega režima resnice moderne znanosti v sodobni družbi, iz katerega naj bi slednji izhajal, še zdaleč ni neproblematičen. Tomc v *Mentalni mašini* pravi, da če svet obravnavamo kot produkt enih in istih energijsko materialnih procesov, »to pomeni, da je vse racionalno pojasnjevanje sveta domena moderno razumljene znanosti« (str. 32), in dodaja, da »nič racionalnega ni mogoče reči o svetu izven znanosti, ker je svet, ki ga raziskuje znanost, edini svet, ki obstaja« (str. 33). Če se nam izpostavljene Tomčeve teze zdijo problematične, s tem nikakor nečemo reči, da obstaja še kaj onkraj energijsko materialnih procesov, želeli pa bi opozoriti, da je na energijsko materialno realnost mogočih več (racionalnih) pogledov in da je pogled moderne znanosti samo eden od njih. Pogled moderne znanosti na celoto energijsko materialnih procesov je lahko upravičeno privilegiran le s povsem določenega vidika in namena človekovega prizadevanja: znanosti kot argumentirane in adekvatne zaloge vednosti o pojavih oziroma, kot pravi Tomc, podjetju, ki »gnezdi v iskanju resnice o energijski materiji – to je tistih izrekanih, za katere se s preverjanjem izkaže, da se informacije o dražljajih prekrivajo z našimi reprezentacijami o njih« (str. 32). Zdi se, da obstaja nevarnost, da moderna institucionalizirana znanost kognitivno znanost podredi zgolj svoji poglavitni funkciji izboljševanja naših miselnih mnenj o svetu in da, kot priznava tudi Tomc, to počne ne glede na to, ali to komu koristi ali ne. Posledično mislimo, da bi bila velika škoda, če se nesporni potencial kognitivne znanosti ne bi uporabil tudi za raziskovanje vsakdanjih praks, ki bi izboljšale splošne kvalitete človekovega odnosa do sveta znotraj njegove konkretne življenjske izkušnje. Če kognitivna znanost v okviru moderne znanosti ostane na ravni eksperimentov in graditve sistema znanosti na osnovi zgolj racionalnega mišljenja, ki je, kot tako prepričljivo dokaže prav Tomčeva knjiga, pri človeku samo vrh ledene gore, zanemari možnosti povsem praktične uporabe kognitivne teorije na ravni vsakdanjega življenja. Tako na primer za namen reševanja človekovih emocionalnih težav in trpljenja pač ni dovolj še tako lucidna znanstvena ugotovitev, ki jih preprosto opredeli kot skup energijsko materialnih procesov. Pred nami in kognitivno znanostjo je torej izziv, kako njene ugotovitve koristno aplicirati tudi v našem vsakdanjem odnosu do sveta tukaj in sedaj.

Bogomir Novak

Nada Lebarič, Darja Kobal Grum, Janez Kolenc:
Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami.
Radovljica: Didakta, 2006.
126 strani (ISBN-10 961-6530-99-2, ISBN-13 978-961-6530-99-6),
19,90 evrov

Avtorji raziskave Nada Lebarič, Darja Kobal Grum in Janez Kolenc obravnavajo vprašanje socialnega vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redni pouk javne šole. O socialni integrativnosti in inkluzivnosti govorimo na osnovi evropske in slovenske zakonodaje. Skupina avtorjev omenjene knjige med otroki s posebnimi potrebami preučuje tiste, ki imajo primanjkljaje na posameznih področjih učenja, otroke z mejnimi intelektualnimi sposobnostmi, otroke z različnimi motnjami, kot so višja stopnja naglušnosti, slepote in slabovidnosti ter okvar v duševnem razvoju, in otroke z nekaterimi oblikami gibalne oviranosti ali invalidnosti. Vsi ti otroci so pasivno institucionalizirani v posebnih zavodih, kar sodi v separatni model reševanja, in ne v integrativnega.

Razlikujemo tri sisteme razporejanja otrok s posebnimi potrebami; to so enotirni, zdravo-razumski, dvotirni, segregacijski (*two-track system*) in inkluzijski. Enotirni sistem vse učence vključuje v redni sistem vzgoje in izobraževanja (Španija, Portugalska, Švedska itd.), dvotirni